

Daniel Boušek

- KRAEMER, Joel L. (2004): Maimonides' Intellectual Milieu in Cairo, in: Lévy, T., Rashed, R. eds., *Maimonide – Philosophie et Savant (1138–1204)*, s. 30–31. Louvain.
- KRAEMER, Joel L. (2008): *Maimonides. The Life and World of One of Civilization's Greatest Minds*, New York: Doubleday.
- KRAUSS, Samuel (1935): Die hebräischen Benennungen der modernen Völker, in: Baron, S.W., Marx, A., eds., *Jewish Studies in Memory of George A. Kohut*, s. 379–412. New York.
- LE TOURNEAU, Roger (1969): *The Almohad Movement in North Africa in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Princeton – New Jersey: Princeton University Press.
- LEV, Yaacov (1988): Persecutions and Conversion to Islam in Eleventh-Century Egypt. *Asian and African Studies* 22: 73–91.
- LEVITZION, Nehemia (1990): Hamarot dat ve-hit'aslemt bi-jmej ha-bejnajim. *Pe'amim* 42: 8–15.
- LEWIS, Bernard (1984): *Jews under Islam*. Princeton – New Jersey: Princeton University Press.
- LEWIS, Bernard (1945): 'Avar be-sifrut 'Arav'. *Metzuda* 3–4: 171–180.
- MARGOLIOUTH, David S. (1901): The Legend of the Apostasy of Maimonides. *Jewish Quarterly Review* 13, o. s. 539–541.
- MAYERHOF, Max (1930): Medieval Jewish Physicians in the near East, in Arabic Sources. *Isis* 28: 432–460.
- MUNK, Salomon (1842): Notice sur Joseph Ben-Iehouda. *Journal asiatique* 14: 5–72.
- MUNZ, J. (1912): *Moses ben Maimon. Sein Leben und seine Werke*. Frankfurt am Main. *Quarterly Review* 13, o. s.: 539–541.
- ROSIN, D. (1894): Reime und Gedichte des Abraham Ibn Esra. *Jahrbericht des jüdisch-theologische Seminars Fraenckel'scher Stiftung* 2. Breslau: 29–32.
- SCHACHT, Joseph (1964): *An Introduction to Islamic Law*, Oxford: Clarendon Press.
- SCHLOSSBERG, Eliezer (1991): Jaḥaso šel r. Majmun, avi ha-Rambam, le-islam u-le-šmadotaw. *Sefunot* 5: 95–107.
- SCHREINER, Stefan (2004): Mose ben Maimon – Arzt, Philosoph und Oberhaupt der Juden. *Judaica* : 281–300.
- SILVER, Daniel Jeremy (1965): *Maimonidean Criticism and the Maimonidean Controversy, 1180–1240*, Leiden: E. J. Brill.
- SIMMONS, L. M. (1890): The Letter of Consolation of Maimon Ben Joseph. *Jewish Quarterly Review* 2: 62–101, 337–369.
- STROUMSA, Sarah (2009): *Maimonides in His World. Portrait of a Mediterranean Thinker*, Princeton–Oxford: Princeton University Press
- ŠIRMAN, Hajim (1939): Qinot 'al ha-gzerot be-Ereš Jisra'el, Afroqa, Sefarad, Aškenaz ve-Šarfut. *Qoveš 'al Jad* 3: 31–35.
- ṬOBI, Josef (1995): Ha-pereq ha-šiši be"Ṭibb al-nufūs" le-rav Josef ibn 'Aqnin, in: Ṭobi, Josef, ed., *Le-roš Josef – Mebeqarim be-hochmat Jisra'el, tšurat homara le-rav Josef Qāfiḥ*, s. 311–342.
- TOLEDANO, Ja'aqov Moše (1927): Te'udot mi-ketvej jad. *Hebrew Union College Annual* 4: 449–458.
- TOLEDANO, Ja'aqov Moše (1911): *Ner ha-ma'arav. Hu toldot Jisra'el be-Marqo*, Jeruzalém.
- VON GRUNEBALD, Gustav (1970): *Classical Islam. A History 600–1258*. London: George Allen and Unwin LTD.
- WASSERSTEIN, David J. (2006): The Date and Authorship of the Letter of Consolation Attributed to Maymañn b. Yūsuf. *Jerusalem Studies in Arabic and Islam* 32: 410–418.

Marek Dospěl

Nově nalezené Poznámky o Egyptu z pera českého františkána P. Christiana Schneidera (1742–1824)¹

The article presents a manuscript work on the eighteenth-century Egypt penned by the Franciscan missionary, Christianus Schneider, who spent nearly 27 years of his life in Egypt and adjoining regions and ranks among the illustrious friars of the Czech Franciscan province to have had been to the Middle East. Nonetheless, the autograph of his Latin *Annotationes in Ægyptum* has been rediscovered only recently. It comprises 276 large format pages and is divided into three parts. The first part deals with geography and topography of Egypt, the second one comprises of many ethnographic, anthropological and sociological facts, while the last one contains the country's history of the last one hundred and fifty years, including the Bonaparte's expedition.

This essay gives the first glimpse of the manuscript of which the present writer is preparing a critical edition accompanied by a Czech translation.

Klíčová slova: Christianus Schneider, Františkáni, misie, Egypt, cestopisy, Napoleonova expedice do Egypta

Key words: Christianus Schneider, Franciscans, Egypt, travelogues, Napoleon's expedition to Egypt

1) Článek je dílčím výstupem grantového projektu řešeného v Nadaci pro dějiny kultury ve střední Evropě a podporovaného Grantovou agenturou České republiky (projekt č. 401/09/2079). Původní verze byla 27. února 2009 přednesena na kolokviu *Orientalia Antiqua Nova* v Plzni.

Úvodem

Evangelizace v širokém smyslu toho slova patří mezi ústřední úkoly, které serafinský otec František (1182–1226) svým následovníkům zanechal k naplnění požadavku snažit se v poslušnosti, prostotě a čistotě žít „podle svatého Evangelia“.¹

Když světec z umbrijského Assisi formuloval řeholi nového řádu, měl z „nevěřících“ naléhavě před očima především muslimský živel, který v uplynulých staletích zaplavil nejen Arabský poloostrov a oblast Hidžázu, ale také Svatou zemi, severní Afriku a dokonce Iberský poloostrov, a křesťanská Evropa ho v době sv. Františka pochopitelně chápala jako primárně nepřátelský a nebezpečný. František si právě do uvedených oblastí přál směřovat misijní úsilí a sám se v tom stal průkopníkem, když se během křížáckého obléhání Damietty (arab. *Dimjât*) roku 1219 údajně setkal se samotným sultánem al-Malikem al-Kámilem.² Od jeho dob františkáni působí především na svatých místech Palestiny.³ Časem se jejich působnost rozšířila i na Egypt,⁴ s čímž byla spojena i dlouhodobá snaha proniknout do Etiopie.⁵

Prvotní naivní úsilí o evangelizaci muslimů bylo brzy přeměřováno ke staro-orientálním neboli předchalkedonským křesťanům. Mezi ně patří mj. egyptští koptové a křesťané v Etiopii, které Římskokatolická církev považovala za heretiky a schismatiky, protože mezi oběma tábory ležely vážné neshody ve formulaci některých (zejména kristologických) článků víry a v rovině církevněprávní autority.

Řeholníci, kteří ke křesťanům do blízkovýchodních oblastí odcházeli, museli být napřed odborně školeni, a pobyt v orientálním působišti je k tomu obohatil o autentické zkušenosti s těmito oblastmi a jejich obyvatelstvem.⁶ Někteří z misionářů se odhod-

lali své jedinečné znalosti a zkušenosti zachovat písemně – ať už formou naučných spisů, nebo příruček, nebo jen „prostých“ deníků. Neobčejnou cenu takových na bezprostřední zkušenosti založených písemností není jistě nutné zvláště zdůrazňovat.

Mezi františkánskými misionáři působícími ve Svaté zemi nebo v Egyptě a Etiopii se zejména od 17. století objevují také bratři z českých zemí. Někteří z nich prožili na Blízkém východě většinu svého dospělého života, někteří se domů již nikdy nevrátili. Několik synů české františkánské provincie během 18. století zastávalo nejvyšší úřad čili prefekturu egyptské misie; byli jimi Jakub Římař v letech 1737–1751, Bruno Veit v letech 1766–1773 a Christian Schneider v letech 1792–1797. Po dobu nepřítomnosti egyptského prefekta během let 1726–1728 zastával Cyril Partusch úřad vice-prefekta misie. Také mezi misionáři ve Svaté zemi nalezneme výjimečné osobnosti, jakými v 17. století byli např. Matthias Berndt, jenž byl v první polovině 17. století kvardiánem jeruzalémského konventu (NA, ŘF, kn. 104, f. 119r), nebo P. Electus Zwinner, jenž byl komisařem Svaté země a strávil tam čtyři kratší období, mj. také jako kvardián, a to až do své smrti v Betlémě roku 1668 (NA, ŘF, kn. 104, f. 129v).⁷ Ačkoli později přestoupil do římské provincie, zmínit lze i věhlasného Dominika Germana ze Slezska (1588–1670), který byl velkým znalcem a překladatelem Koránu, publikoval několik zásadních prací o arabském jazyce a byl lektorem arabštiny v římské misijní koleji San Pietro in Montorio.⁸ I česká františkánská provincie, zasvěcená svatému Václavovi, se tedy může chlubit několika výjimečnými osobnostmi, jejichž písemné svědectví k nám dokáže hovořit dodnes. Představit dlouho neznámý spis jednoho z nich je úkolem této studie.⁹

Život a misijní působení otce Christiana Schneidera¹⁰

Christianus Schneider se narodil 23. ledna 1742 v Polomu u Mikulova. Pocházel z německé moravské rodiny¹¹, ale zjevně ovládal i češtinu.¹²

1) Lat.: „secundum formam sancti Evangelii“ (FRANTIŠEK z Assisi, 1995, s. 14).

2) Z novější literatury viz např. HOEBERICHTS, Jan, 2001; JEUSSET, Gwenolé, 2006; TOLAN, John, 2009; HOOSE, Adam L., 2010. Česky např. KROPÁČEK, Luboš, 2003.

3) Úvodem do nejstarších misijních aktivit františkánského řádu na Blízkém východě je VAN DER VAT, Odulphus, 1934. Nejstarší dějiny františkánské přítomnosti ve Svaté zemi jsou pojednány v LEMMENS, Leonhard, 1916; přepracovanou italskou verzí je RONCAGLIA, Martiniano, 1954.

4) Stručný přehled viz v LEMMENS, Leonhard, 1929, s. 18–25; MANFREDI, Gaudenzio, 1958. Historický přehled až po 20. století viz v MANFREDI, Gaudenzio, 1967, s. 89–108; pro první polovinu 18. století viz COLOMBO, Angelo, 1996.

5) Obecný přehled viz v TEKLEHAYMANOT, Ayele, 1983; pro 17. století viz DA NEMBRO, Metodio Carobbio, 1971; pro 18. století viz DA NEMBRO, Metodio Carobbio, 1973. Komentovaná dokumentace k prvním desetiletím františkánských misijních kontaktů s Etiopií byla publikována v SOMIGLI DI S. DETOLE, Teodosio, 1928, a MONTANO, Giovanni Maria, 1948.

6) Na obvyklé řádové studium filosofie a teologie poskytované domovskou provincií navazovalo studium v římské řádové koleji u San Pietro in Montorio (o tom více v KLEIN-

HANS, Arduino, 1930) zaměřené na arabštinu (případně i další jazyky) a kontroverzní teologii. V arabštině se řeholníci zdokonalovali i po svém příchodu do misie, aby mohli náležitě působit mezi místním obyvatelstvem.

7) O Berndtovi a Zwinnerovi je více pojednáno v ZIMOLONG, Bertrand, 1941, zejm. s. 250–258.

8) O něm více v ZIMOLONG, Bertrand, 1928, a KLEINHANS, Arduino, 1930, s. 75–87.

9) Pro obšírnější pojednání o organizaci, charakteru a vývoji misijního působení františkánů v oblasti si dovoluji odkázat na vlastní úvod k edici a překladu druhého dílu Itineraria Remedia Prutkého (Praha: KLP; v tisku).

10) Není-li uvedeno jinak, údaje v tomto životopisném náčrtu se zakládají na Schneiderově autobiografickém spise Beschreibung (SCHNEIDER, Christianus, 1821, passim).

11) Viz např. NA, ŘF, kn. 115, f. 20^v; kn. 116, f. 11^r; kn. 118, f. 19^r.

12) Že ovládal oba jazyky, je zaznamenáno např. v: NA, ŘF, kn. 116, f. 11^r; kn. 118, f. 19^r.

Slavné sliby jako františkánský řeholník složil 12. srpna 1761 v Moravské Třebové.¹³ Poté pokračoval v řádové formaci a roku 1768 v Olomouci absolvoval řádové studium teologie, načež získal kompetence kázat v němčině.¹⁴ Jako kazatel pak působil v Praze a Brně.

Když se Schneider rozhodl pro povolání misionáře a provinční ministr mu k tomu dal svolení, odešel se roku 1771 připravovat do Říma. Nakonec byl 7. března 1772 jmenován na sedm let misionářem pro Egypt¹⁵ a již 1. června přistál v Alexandrii. V Egyptě se mu postupně stalo domovem několik míst, kde františkáni tehdy působili: Qáhira, Naqqáda, Faršút a Džirdžá. Po několika letech strávených v Egyptě byl vyslán, aby se jako první františkán od expedice Remedii Prutkého pokusil založit misii v Etiopii. Z Qáhiry tehdy odešel 22. července 1778 a ze Suez se doplavil až do Mokky (arab. *al-Muchá*) na rudomořské straně úžiny Báb al-Mandab při ústí Adenského zálivu vplývajícího do Indického oceánu, s úmyslem zajistit tam základnu pro snahy o proniknutí do Etiopie. To se mu však nepodařilo a v červnu 1779 byl zpět v Qáhiře. Poté působil v jihoegyptském městě Džirdžá.

Později byl na roky 1792–1799 jmenován prefektem celé egyptské misie.¹⁶ V této hodnosti měl povinnost mj. navštěvovat a vizitovat všechny františkánské misijní stanice v zemi. V roce 1796 mu bylo umožněno navštívit svatá místa v Palestině.

Nakonec, po téměř 27 letech strávených v misijní oblasti, Schneider 10. února 1799 odplouvá z Alexandrie (SCHNEIDER, Christianus, 1799?, III, s. 54–55) a po složité plavbě přes Smyrnu teprve 18. května přistává v italském Terstu. Odtud se přes Padovu, Vídeň a Brno dostává do Prahy. Poté se vrací do Brna a úplně poslední roky svého života tráví v Jindřichově Hradci. Christianus Schneider zemřel 12. března 1824 a byl pohřben u kostela sv. Trojice v Jindřichově Hradci.

ANNOTATIONES IN ÆGYPTUM

Pojednání o obsahové stránce spisu a jeho vypovídací hodnotě bude předcházet formální popis rukopisu a bude také nastíněno, po jakých cestách se ubíralo dosavadní bádání, čímž budou shrnuty i dějiny rukopisu samého.

Základní popis rukopisu¹⁷

Papírová rukopisná kniha *Annotationes in Ægyptum* je dnes pod signaturou 1 JH 9 uložena v bývalém cisterciáckém klášteře ve Zlaté Koruně, kde sídlí Oddělení rukopisů a starých tisků Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Vazba je polokožená, roz-

měry desek 35,3 × 22,5 cm. Jedná se o autograf psaný v latinském jazyce a čítající 276 velkoformátových stran textu (34,5 × 21 cm), přičemž každá strana obsahuje obvykle kolem 55 řádků, což dohromady činí přes 400 normostran v přepisu. Samostatná paginace každého ze tří dílů je původní a je možno ji shrnout takto: I, viii + 124 (*recte* 128); II, ii + 79 (*recte* 78); III, iv + 56. Na konci rukopisné knihy je připojeno sedm obrazových příloh,¹⁸ převzatých – většinou prokazatelně – z jiných publikací.

Schneider rukopis vytvořil (nejspíše krátce) před svým odjezdem z Egypta, údajně „jak pro svou vlastní potřebu tak i pro lepší obeznámenost svých následovníků s Egyptem“ (SCHNEIDER, Christianus, 1799?, I, iii).¹⁹ S ním rukopisná kniha putovala až do františkánského konventu v Jindřichově Hradci, kde její autor i zemřel. Z dalších osudů zatím více nevíme. Pravděpodobně však v Jindřichově Hradci zůstala až do zrušení kláštera a zabavení církevního majetku československým státem na počátku padesátých let 20. století. Z Jindřichova Hradce poté společně s knihovnami dalších zrušených jihočeských klášterů a jiných církevních institucí přešel rukopis do historických sbírek Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích, kde se dostal do rukou Bohumilu Rybovi během práce na soupisu rukopisů, ale jinak zůstal až dodnes ležet bez povšimnutí.

Dějiny bádání

Relevantních prací o tomto spisu i o jeho autorovi je hrstka a můžeme si dovolit představit je zde všechny. První publikace se objevila již roku 1851, kdy literát a jindřichohradecký patriot Franz Fischbacher otiskl v časopise *Libussa* vzpomínkovou esej o Schneiderovi, jenž v Jindřichově Hradci prožil poslední léta svého života.²⁰ Fischbacher o jeho životních osudech píše na základě jediného jemu známého rukopisu – *Kurze Lebens– und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen*, který Schneider nadiktoval roku 1821 jako vzpomínky na svůj pestrý život.²¹ Již Fischbacher však zároveň poznamenává, že Schneider, podle jeho vlastních slov, prý už dříve napsal ještě jiné, latinské dílo, o němž ale není pisateli nic známo (FISCHBACHER, Franz, 1851, s. 438).

Zmíněnou rukopisnou knihu *Kurze Lebens– und Reisebeschreibung* znal i A. Rybička, autor hesla o Schneiderovi v *Riegrově slovníku naučném* vydaném roku 1870; i on se zmiňuje o tom, že by prý měl existovat rukopis *Annotationes*, ale ani on ho osobně neviděl (RYBIČKA, Antonín, 1870, s. 339).

18) *Osmá z příloh, na kterou se v textu odkazuje, se dnes v rukopisné knize nenachází a nejspíše se ztratila.*

19) Lat.: „[...] tam pro privata mea quam successorum meorum majori aliquali Ægypti notitia aliquas annotationes breviter conscribere velim.“

20) Viz FISCHBACHER, Franz, 1851.

21) *Dnes je rukopis pod signaturou I/7 uložen v rukopisné sbírce Státního okresního archivu Jindřichův Hradec.*

13) Viz např. NA, ŘF, kn. 115, f. 20; kn. 116, f. 11; kn. 118, f. 19.

14) Viz NA, ŘF, kn. 315, f. 13.

15) Viz dekret v: NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, f. 34.

16) Viz dekret v: NA, ŘF, ka. 65, inv. č. 2115, f. 31.

17) Viz také kodikologický popis v: RYBA, Bohumil, 1987, s. 252–253.

Schneidera pak na základě Fischbacherova eseje roku 1876 v jednatřicátém svazku svého biografického slovníku reflektuje C. von Wurzbach.²²

Další odborné práce zmiňující otce Christiana pocházejí až ze třicátých let 20. století a jsou spojeny s osobou jindřichohradeckého gymnaziálního profesora Jana Muka.²³ I on pracoval s rukopisem *Lebens- und Reisebeschreibung*, jež našel v profesorské knihovně gymnázia, ale o jeho osudech a cestě, kterou se do knihovny dostal, nic určitého neví.²⁴ Na základě Schneiderových slov z tohoto rukopisu upozorňuje i on na údajnou existenci latinského rukopisu *Annotationes*, ale ten považuje za nedochovaný (MUK, J[an], 1933 (25), s. 6).

Další původní práce o Schneiderovi publikovány již nebyly a moderní přehledové publikace bez výjimky vycházejí z Fischbacherova a Mukových článků; ohledně existence rukopisné knihy *Annotationes* jsou proto i ony v závislosti na svých zdrojích skeptické.²⁵

Autor těchto řádků teprve před několika lety – během přípravných prací ke edici *Itineraria Remedia Prutkého OFM* – narazil na rukopis *Annotationes* v rukopisné sbírce Jihočeské vědecké knihovny, a o nález v roce 2004 referoval na mezinárodní konferenci *Egypt and Austria*²⁶ a zároveň se o něm zmínil i ve studii publikované téhož roku v *Pražských egyptologických studiích*.²⁷ V současné době připravuje kritickou edici originálního textu a jeho český překlad, který bude doplněn o komentář a úvodní studii o otci Christianovi a jeho rukopisné knize.

Obsah spisu a jeho hodnota

Skromný název, který Schneider přidělil svému rukopisnému dílu, zdaleka neodpovídá jeho faktickému rozsahu a pojetí. *Poznámky o Egyptu* čili *Annotationes in Ægyptum* jsou členěny na tři části (lat. *partes*), z nichž první je věnována zeměpisu a místopisu Egypta s četnými popisy architektonických a archeologických památek; druhá se zabývá živou přírodou země na Nilu, zemědělstvím, řemesly a reáliemi soudobého Egypta, i pestrá skladbou obyvatel v rovině etnické i náboženské; poslední část autor zasvětil novodobým dějinám Egypta a politickým událostem za poslední zhruba jedno a půl století. Tyto tři základní části se dále dělí na tzv. čísla (lat. *numeri*, v dnešní terminologii snad knihy), ty pak na paragrafy, které podle našich zvyklostí můžeme pokládat za kapitoly. Vidíme tedy, že dílo má pevnou výstavbu. Jeho látka je dovedně utříděná. Rukopis *Annotatio-*

nes vznikl postupně, ještě před odjezdem autora z Egypta, což ho kvalitativně odlišuje od autorova druhého rukopisu – *Beschreibung*, které vzniklo jako plod diktovaných velice osobních vzpomínek misionáře až v kmetském věku.

Christianus Schneider v Egyptě a přilehlých oblastech strávil téměř 27 let života a v úloze prefekta misie procestoval při vizitacích opakovaně takřka celý Egypt. Díky tomu jsou jeho slova založena na dlouhodobé zkušenosti umožňující vhléd do problematiky soudobého Egypta, ačkoli je nezbytné předpokládat, že látku čerpal i z jemu dostupných publikací. Jeho text je v druhé části plný etnografických, antropologických a sociologických pozorování různých složek obyvatelstva. Schneider si jako katolický misionář pochopitelně s větší citlivostí všímá složité náboženské situace a zabývá se koptským křesťanstvím, islámem, rolí katolických misionářů i jejich vzájemným potýkáním. Když popisuje starověké památky, obvykle udává zeměpisnou polohu a další měřičské údaje, při citacích místních jmen uvádí i jejich znění v arabštině, kterou bezesporu ovládal, jak dosvědčuje i jeho korespondence. Poté co v závěrečné části rukopisu pojednává o administrativních reformách 18. století a jejich dopadu, líčí nakonec i události kolem francouzské invaze, jíž byl očitým svědkem a jejíž důsledky sám pocítil, když kvůli námořní blokádě musel dlouhé měsíce čekat, než mohl odplout zpátky do Evropy. Za poznámku stojí také to, že Schneider nebyl příslušníkem národa, který by měl v Egyptě koloniální a mocenské zájmy, což se nemohlo „pozitivně“ neprojevit zejména v této poslední části rukopisu.

Historika novodobých dějin Blízkého východu bude jistě zajímat, že Schneider zachytil své autentické dojmy a vědomosti o Egyptu právě ve zlomové době na konci 18. století, tedy na prahu éry modernizace. Schneider byl v Egyptě svědkem doby, kdy do sebe uzavřená a stagnující muslimská společnost poznala narůstající převahu Západu a začínala se snažit o modernizaci, zatímco však cele vězela v chronických potížích politického i hospodářského charakteru. Také v oblasti egyptského sebevědomí a vztahu k vlastní předislámské či neislámské minulosti a jejím památkám je tato éra zlomová. Schneider byl zkrátka svědkem doby zásadního vnitropolitického i kulturního zvratu, který započal Napoleonovou expedicí (1798–1801) a pokračoval vládou Mehmeda (Muhameda) Alího Paši (1805–1848).

Pro konkrétnější představu o obsahové stránce Schneiderova spisu je níže uveden jeho úplný obsah.²⁸

22) Viz WURZBACH, Constant von, 1876.

23) Viz MUK, J[an], 1933; MUK, Jan, 1935a; MUK, J[an], 1935b; MUK, Jan, 1936.

24) Bývalé jezuitské gymnázium bylo obnoveno až r. 1807 (srov. MUK, Jan, 1957, s. 9).

25) Jmenujme např. tyto práce: KUNSKÝ, Josef, 1961, s. 290–291; GRULICH, Rudolf, 1981, s. 145–146, 178, 187; MARTÍNEK, Jiří a Miloslav MARTÍNEK, 1998, s. 377; SEIBT, Ferdinand, LEMBERG, Hans a Helmut SLAPNICKA, 2000, s. 709.

26) Viz publikovaný příspěvek: DOSPĚL, Marek, 2005.

27) Viz DOSPĚL, Marek, 2004.

28) Latinské znění odpovídá originálnímu textu a vychází z nadpisů umístěných přímo v záhlaví jednotlivých kapitol; české znění je provizorním překladem. Pravopis psaní číslic v rukopise kolísá a převažují v něm řadové číslice, obvykle psané zkratkami (např. 2tes); v tomto soupisu je psaní sjednoceno na základní číslice; římské číslice jsou kromě označení částí rukopisu sjednoceny na arabské. Kulaté závorky slouží k rozvedení zkratek, špičaté závorky obsahují text doplněný podle jiného místa v rukopisu (především podle dlíčích seznamů kapitol v úvodu jednotlivých částí) nebo podle smyslu.

Prænotanda / Úvodní poznámky

Pars I / První část

Index partis I / Obsah první části

Num(erus) 1 partis primæ: De Ægypto in genere / Číslo 1 první části: O Egyptu obecně

§ 1	<De Ægypto in genere sive revolutionum Ægypti brevis notita> O Egyptu obecně čili krátké pojednání o převratech v Egyptě
§ 2	De situ et confiniis Ægypti Poloha Egypta a jeho hranice
§ 3	De flumine Nili Řeka Nil
§ 4	De inundatione Nili Nijské záplavy
§ 5	De populatione Ægypti Egyptská populace
§ 6	De variis nationibus, quæ hodie Ægyptum inhabitant O národnostech, které se dnes v Egyptě vyskytují

<Numerus> 2: De provinciis, urbibus et oppidis Ægypti / Číslo 2: O egyptských provinciích, městech a městečkách

§ 1	<De divisione Ægypti> Členění egyptské země
§ 2	De Ægypto Inferiori Dolní Egypt
§ 3	De Allexandria aliisq(ue) civitatibus et oppidis in provincia <i>Beheri</i> O Alexandrii a dalších větších městech a městečkách v provincii <i>Bahrí</i>
§ 4	De civitatibus et oppidis principalibus in provincia <i>Garbije</i> , vulgo Delta contentis O větších městech a městečkách v provincii <i>Garbija</i> , lidově Delta
§ 5	De civitatibus et oppidis principalibus in provincia <i>Scharkije</i> sive parte Orientali contentis O větších městech a městečkách v provincii <i>Šarkíja</i> čili ve východní části [Deltě]
§ 6	De antiquis civitatibus <i>Memphis</i> , <i>Babilon</i> , <i>Fostad</i> , <i>Chataja</i> , <i>El Kahara</i> et <i>Heliopolis</i> O starobylých městech <i>Memfis</i> , <i>Babylon</i> , <i>Fustát</i> , <i>Chataja</i> , <i>El Kahara</i> a <i>Heliopolis</i>

§ 7	Cairum Káhira
§ 8	De suburbanis Cairi <i>Polak</i> , <i>Cairum Vetus</i> , <i>Giise</i> Káhirska předměstí <i>Búlák</i> , <i>Stará Káhira</i> , <i>Gíza</i>
§ 9	De mensura Nili ab Arabis <i>makias</i> dictus Nilometr, arabsky nazývaný <i>makias</i>
§ 10	De aliquibus solemnitatibus omni anno in Cairo celebrari solitis O několika slavnostech, které se každoročně v Káhiře konají
§ 11	De peregrinatione da Cairo in Meka O poutích z Káhiry do Mekky
§ 12	De pyramidibus Ægypti Egyptské pyramidy
§ 13	De antiquorum Ægyptiorum sepulchris seu mumiis O hrobech starověkých Egyptanů a o mumiích
§ 14	De reliquis civitatibus et oppidis a Cairo usq(ue) Benesseof Merididem versus situatis Zbývající města a městečka ležící od Káhiry na jih až k Bení Suef
§ 15	De provincia <i>Fajum</i> Provincie <i>Fajjúm</i>

<Numerus> 3: De provincia Ægypti media sive Thebaide Inferiori ejusq(ue) civitatibus et oppidis principalibus / Číslo 3: Prostřední egyptská provincie čili Dolní Thébais, a její větší města a městečka

<Numerus> 4: De provincia Ægypti Superiori sive Thebaide Superiori ejusque urbibus et oppidis principalibus / Číslo 4: Hornoegyptská provincie čili Horní Thébais, a její větší města a městečka

§ 1	<Civitates et oppida principalia a Tachta usque Girge> Větší města a městečka od Tachty po Džirdžu
§ 2	Civitates et oppida principalia a Girge usque Dandara Větší města a městečka od Džirdži po Denderu
§ 3	De civitatibus et oppidis principalibus a Dandara usq(ue) ad antiquam Thebaidis metropolim Větší města a městečka od Dendery až po starověké hlavní město Thébais
§ 4	Civitatis Thebaidis ex parte fluminis Orientali descriptio Popis města Thébais na východním břehu Nilu
§ 5	Civitatis Thebaidis ex parte fluminis Occidentali descriptio Popis města Thébais na západním břehu Nilu

§ 6	De sepulchris regum Hroby králů
§ 7	Reliquiarum urbium oppidorumq(ue) usque Assuan sub Tropico Cancri situatum descriptio Popis zbylých měst až k Asuánu ležícímu na Obratníku Raka

Nu(merus) 5: Elenchus urbium, oppidorum, pagorum totius Ægypti, secundum provincias, elevationis gradum et ordinem, quo sibi succedunt / Číslo 5: Soupis měst, městeček a vesnic celého Egypta, v uspořádání podle provincií, zeměpisných souřadnic a pořadí, v jakém po sobě následují

Pars II / Druhá část

Elenchus partis II / Obsah druhé části

Numerus 1 / Číslo 1

§ 1	De climate Ægypti Egyptské podnebí
§ 2	De productis terræ Ægypti Produkty egyptské země
§ 3	Animalia domestica Domácí zvířectvo
§ 4	Animalia silvatica Divoké zvířectvo
§ 5	Animalia amphibia Obojživelníci
§ 6	Volatilia domestica et silvatica Domácí i divoké ptactvo
§ 7	De piscibus, reptilibus et insectis Ryby, plazy a hmyz

Numerus 2 / Číslo 2

§ 1	Corporum constitutiones Tělesná stavba
§ 2	Genera linguarum Jazyky
§ 3	Habitationes Bydlení
§ 4	Victus Strava

§ 5	Amictus Oděv
§ 6	Morbi Choroby

Numerus 3 / Číslo 3

§ 1	Educatio prolium et respectus parentum et seniorum Vzdělávání potomků, úcta k rodičům a starším
§ 2	Solitudo mulierum earumque conversationes Opuštěnost žen a o čem si rozprávějí
§ 3	Vita domestica virorum, conversationes et divertimenta Soukromý život egyptských mužů, o čem si rozprávějí a čím se baví
§ 4	Cultus religionis Náboženské obřady
§ 5	Superstitiones Pověrečné praktiky
§ 6	Nuptiæ Svatby
§ 7	Sepulturæ Pohřby

Numerus 4 / Číslo 4

§ 1	Scientiæ et artes Vědy a umění
§ 2	Manufacturæ Řemesla
§ 3	De confectione salis amoniaci et pullorum ex ovis galinarum exclusionem Výroba soli amoniaku a líhnutí slepičích kuřat z vajec
§ 4	Agricultura Zemědělství
§ 5	Venationes et piscationes Lov a rybolov
§ 6	Com<m>ertia Obchod
§ 7	Mensura, pondera et moneta Míry, váhy a měna

Pars III / Třetí část

Numerus 1 / Číslo 1

§ 1	Forma gubernii Ægypti sub Selim III., Turcarum imperatore in Cairo introducta Podoba vládnutí zavedená v Káhiře za tureckého císaře Selima III.
§ 2	De modo et forma divanum sive consilium convocandi, et de iustitia in illo administrata O způsobu a podobě svolávání dívánu čili poradního sboru a o spravedlnosti, která se v něm vykonává
§ 3	De mutatione gubernii Cairini ac strage omnium Bey tempore divani, et novo gubernio ab Abraham Odo Bascha acquisito O změně ve správě Káhiry a o pobití všech bejů v čase konání dívánu, a o nové vládě, kterou pro sebe získal Abraham Odo Paša
§ 4	De gubernio schiech Hamam, principe Arabo in Ægypto Superiori O vládě šejcha Hamama, vůdce beduínských Arabů v Horním Egyptě ¹
§ 5	De morte Abraham Kiehie et exilio Aly Bey Smrt Abrahima Kiehie a vyhnanství Alího Beje
§ 6	Aly Bey triumphans Cairum ingreditur, Hasseen Bey trucidatur Alí Bej vítězně vstupuje do Káhiry, Hasseen Bej je zabit
§ 7	Aly Bey schiech Masser efficitur, Hebræi telonio privantur. Exercitus contra schiech Hamam expeditur, qui profugus mærore moritur Alí Bej se stává šejchem Egypta, Židé přicházejí o mýto. Vysláno vojsko proti Šejchovi Hamamovi, jenž při útěku umírá žalem.
§ 8	Keiakli pristina autoritate privantur et fuga Achmet Caschef Keiaklové zbaveni své dosavadní moci, útěk Achmeta Kášifa
§ 9	Quædam facta rigorosa Aly Bey Několik přísných skutků Alího Beje
§ 10	Novæ expeditiones ab Aly Bey duce Mohamet Bey contra Mekam et Syriam Nová tažení Alí Bejova vedená Mohametem Bejem proti Mekce a Sýrii
§ 11	Mohamet Bey in Ægypto Superiori profugus, fraudes Abdrochman Aga, mors Ajub Bey Mohamet Bej prchá do Horního Egypta; Abdrochman Aga osnovává Isti; smrt Ajoba Beje
§ 12	Mohamet Bey Cairum victor ingreditur, et fuga Aly Bey Mohamet Bej vstupuje do Káhiry jako vítěz a Alí Bej prchá
§ 13	Nova expeditio a Mohamet Bey in Syriam, ejusq(ue) mors Nová výprava Mohameta Beje do Sýrie a jeho smrt

1) Vládli v letech 1740–1769.

§ 14	Schisma inter domum Aly Bey et Mohamet Bey et variæ inter eos bellorum vicissitudines Rozkol mezi domem Alího Beje a Mohameta Beje, a jejich rozličné válečné osudy
§ 15	Abraham Bey secunda vice gubernator Cairi et Ægypti, et secunda dissensio inter domum Aly Bey et Mohamet Bey Abraham Bej je podruhé guvernérem v Káhiře a Egyptě; druhá neshoda mezi domem Alího Beje a Mohameta Beje
§ 16	Exilium Hassna Bey Vyhnanství Hassna Beje
§ 17	Fames et pestis in Ægypto Hladomor v Egyptě
§ 18	Hassan Bascha a soltano cum exercitu contra Mamalukos expeditus Cairum expugnat Hassan Paša byl s vojskem od sultána vyslán proti Mamalukům a dobývá Káhiru
§ 19	Mamaluki in primo conflictu cum Abdin Bascha victoriosi Mamaluci vítězí v prvním ozbrojeném střetu s Abdinem Pašou
§ 20	Mamaluki in secundo conflictu fugitivi Mamaluci se při druhém ozbrojeném střetu dali na útěk
§ 21	Hassan Bascha a sultano revocatur et Ismain Bey de novo gubernator Cairi constituitur Hassan Paša povolán sultánem zpět a Ismain Bej nově ustanoven guvernérem Káhiry
§ 22	Pestis gravissima in Cairo. Ismain Bey moritur, Abraham Bey tertio primus Cairi gubernator confirmatur Velice vážný mor v Káhiře. Umírá Ismain Bej, Abraham Bej je potřetí potvrzen v úřadu prvního káhirského guvernéra
§ 23	Fames in Cairo Hlad v Káhiře

Numerus 2: <Epocha nova Ægypti> / Číslo 2: Moderní dějiny Egypta

§ 1	Adventus Gallorum in Ægyptum Příchod Francouzů do Egypta
§ 2	Manifestum a Bonaparte editum Bonapartem vydané prohlášení

§ 3	Turcarum contra Christianos seditio Turecké povstání proti křesťanům
§ 4	Conflictus Gallorum cum Mamalukis prope Cairum Ozbrojený střet mezi Francouzi a Mamaluky poblíž Káhiry
§ 5	Bonaparte Cairum victor ingreditur, ejusque variæ ordinationes Bonaparte vchází vítězně do Káhiry; jeho různá nařízení
§ 6	Conflictus navalis Anglorum et Gallorum in Abukir Námořní bitva mezi Angličany a Francouzi u Abúkíru
§ 7	Variæ expeditiones a Bonaparte factæ Rozličné Bonapartovy výpravy
§ 8	Revolutio Turcarum contra Gallos Turecké povstání proti Francouzům
§ 9	Diversa fata navium in Alexandria Rozličné osudy lodí v Alexandrii
§ 10	Lit<t>era a Bonaparte scripta et ad directorium Gallicanum directa, supra statum tunc actuaem sui exercitus in Ægypto, inventa in navi Gallica a carravella Turcica prædata Bonapartův dopis určený francouzskému direktoriu a týkající se tehdy aktuálního stavu jeho vojska v Egyptě; nalezený na francouz- ské lodi a ukořistěný tureckou plachetnicí

Pro ilustraci jsou níže připojeny dvě ukázky z textu v provizorním českém překladu. První ukázka je z úvodu paragrafu (či kapitoly) „Soukromý život mužů, jak mezi sebou rozmlouvají a čím se baví“ z druhé části spisu (II, 44); druhá pochází z kapitoly „Námořní bitva mezi Angličany a Francouzi u Abúkíru“ ze třetí části spisu (III, 48).

„Pro egyptské muže platí káva a tabák za něco nezbytného a naprosto základního. Mnozí by se raději obešli bez chleba než bez kávy a tabáku. Když spolu rozmlouvají, jen výjimečně vytahují dýmku z úst. Brzy ráno, hned jak vstanou, musejí mít po ruce kávu a tabák. Poté co něco málo posnádají, odcházejí pěšky nebo jedou na zvířeti za úředními povinnostmi nebo do práce a cestou kouří. Kouří pak i při psaní, a dokonce i řemeslníci kouří při práci, pokud jim v tom výkon zaměstnání na čas nezabrání.“

„Já sám jsem pak po pětadvaceti dnech čili 27. srpna s početnou karavanou doprovázenou pěti sty francouzských vojáků kvůli potulujícím se Arabům, kteří okradou, koho můžou, přišel z Rosetty do Alexandrie. A protože celou noc svítil měsíc, vydali jsme se k mořskému pobřeží. Ale i za této noci nebyla cesta nic než běs a hrůza; vždyť jsme celou noc kráčeli jen přes samé mrtvoly, trosky lodí a hořící dřeva, které na břeh vyvrhlo

moře, že ani lidé ani zvířata neměli kam šlápnout. A Arabové to znovu zapalovali, aby si mohli odnést železná kováni. Těžko vypovědět, kolik lodních trosk, kolik ohněm téměř strávených zádí a přídílů, kolik zpřerážených stěžňů a hořících lodních boků, stolů, truhel a dalšího lodního příslušenství tu všude bylo; nahá mrtvá těla ležela zpola pohřbená v písku, jiná zmrzačená se válela kolem.“

Závěrem

Schneiderův znovunalezený rukopis je cenným dílem a jeho zveřejnění jistě dodá barev našemu obrazu o tehdejší Egyptě a řekne nám mnoho také o reflexi Orientu a konkrétních jevů a událostí českým církevním vzdělancem té doby. Opomenout nesmíme ani fakt, že Schneiderovo působení spadá do doby těsně před prahem moderního egyptologického bádání, že tedy jeho rukopisné *Annotationes in Ægyptum* byly napsány „v předvečer“ založení egyptologie jako vědního oboru. V tom ohledu bude jistě zajímavé zasadit dílo do kontextu jemu současných prací o zemi na Nilu.

Před čtvrtstoletím se na odborné scéně objevila podnětná studie k dějinám novověkého Egypta z pera P. Grana, jenž se snaží na základě důkladného studia pramenů otřást zaběhaným názorem, že rok 1798 byl fatálním předělem.²⁹ Egyptské dějiny 18. století podle Grana nemůžeme vidět jako jednolitě období úpadku, ale spíše jako dobu změny; opodstatněnější je prý vidět důležitý zlom už v polovině století, kdy se – podle jeho slov – rodící se světová ekonomika kapitalismu začala protínat s ekonomikou egyptskou a ty se vzájemně posilovaly. Známky změn Gran nenalézá jen v ekonomické oblasti, ale také v rovině obecně společenské a intelektuální, když např. tvrdí, že významné postavy Al-Džabartího a Zabídího nebyly ve své době nijak osamocené. Ať už se kloníme ke kterémukoli z náhledů, právě Schneider nám o uvedené době posledních tří desetiletí 18. století podává jedinečné obsáhlé svědectví.

Seznam použitých pramenů a literatury

Národní archiv (dále jen NA), fond Rád františkánů (dále jen ŘF), karton (dále jen ka.) 65, inv. č. 2115.
NA, ŘF, kniha (dále jen kn.) 104 (*Catalogus patrum et fratrum in alma provincia Bohemiae ab anno 1590 usque ad praesens tempus*).
NA, ŘF, kn. 115 (*Nomina patrum*).
NA, ŘF, kn. 116 (*Nomina patrum et fratrum prov. Boh. ord. sti. Franc. iuxta ingressum in ordinem annis 1706–1811*).
NA, ŘF, kn. 118 (*Libellus continens in se nomina patrum, clericorum ac fratrum laicorum, nec non sancti monialium professorum, tam iuxta senium quam alphabetum descripta*).
NA, ŘF, kn. 315 (*Calculi PP. studiosorum theologiam absolventium*).
SCHNEIDER, Christianus (1799?): *Annotationes in Ægyptum* (Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, oddělení rukopisů a starých tisků, Zlatá Koruna, sign. 1 JH 9).
SCHNEIDER, Christianus (1821): *Kurze Lebens- und Reisebeschreibung eines Blinden mit verschiedenen Anmerkungen* (rukopisná sbírka Státního okresního archivu Jindřichův Hradec, sign. 1/7).
COLOMBO, Angelo (1996): *La Nascita della Chiesa Copto-cattolica nella prima metà del 1700*. Roma: Pont. Institutum Studiorum Orientalium.

29) Viz GRAN, Peter, 1999. První vydání vyšlo r. 1979.

DA NEMBRO, Metodio Carobbio (1971): Martirio ed espulsione in Etiopia, in: Metzler, Josef, ed., *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni, 1622–1972*, sv. I/1 (1622–1700), s. 624–649. Rom – Freiburg – Wien: Herder.

DA NEMBRO, Metodio Carobbio (1973): La Missione Etiopica nel secolo XVIII, in: Metzler, Josef, ed., *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni, 1622–1972*, sv. II (1700–1815), s. 463–495. Rom – Freiburg – Wien: Herder.

DOSPĚL, Marek (2004): Františkáni Římař, Prutký a Schneider – zdroje a možnosti interpretace jejich zpráv (nejen) o Egyptě 18. století. *Pražské egyptologické studie* 3: 25–37.

DOSPĚL, Marek (2005): The Eighteenth Century Franciscan Missionaries of the Czech Crown Lands and Their First-Hand Accounts of Levant, Egypt and Ethiopia in the Perspective of the So-Called Orientalism, in: Holoubek, Johanna a Hana Navrátilová, edd., *Egypt and Austria, I. Proceedings of the Symposium (31/8 to 2/9 2004) at the Czech Institute of Egyptology*, s. 31–42. Prague: Set Out.

FISCHBACHER, Franz (1851): Erinnerungsblatt an den zu Neuhaus in Böhmen verstorbenen Franziskaner-mönch und Missionär im Morgenlande P. Christian Schneider. *Libussa* 10: 434–438.

FRANTIŠEK z Assisi (1995): Testamentum, in: Menestò, Enrico a Stefano Brufani, edd., *Fontes franciscani*, s. 225–232. Assisi: Porziuncola.

GRAN, Peter (*1999): *Islamic Roots of Capitalism. Egypt, 1760–1840*. Cairo: AUC Press.

GRULICH, Rudolf (1981): *Der Beitrag der böhmischen Länder zur Weltmission des 17. und 18. Jahrhunderts*. Königstein/Ts.

HOEBERICHTS, Jan (2001): *Feuerwandler. Franziskus und der Islam*. Kevelaer: Butzon & Bercker GmbH.

HOOSE, Adam L. (2010): Francis of Assisi's Way of Peace? His Conversion and Mission to Egypt. *The Catholic Historical Review* 96 (3): 449–469.

JEUSSET, Gwénolé (2006): *Saint François et le sultan*. Paris: Albin Michel.

KLEINHANS, Arduino (1930): *Historia studii linguae arabicae et collegii missionum Ordinis Fratrum Minorum in conventu ad S. Petrum in Monte Aureo Romae erecti*. Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura.

KROPÁČEK, Luboš (2003): Františkovo polotajemství z Damietty. *Aluze* 3: 103–106.

KUNSKÝ, Josef (1961): *Čeští cestovatelé*, sv. I. Praha: Orbis.

LEMMENS, Leonhard (1916): *Die Franziskaner im Hl. Lande*, sv. I (*Die Franziskaner auf dem Sion, 1336–1551*). Münster in Westf.: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.

LEMMENS, Leonhard (1929): *Geschichte der Franziskanermissionen*. Münster in Westfalen: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung.

MANFREDI, Gaudenzio (1958): *La figura del «Praefectus Missionum» nelle Prefetture d'Egitto-Etiopia e dell'Alto Egitto-Etiopia affidate ai Frati Minori (1630–1792)*. Cairo: Centro Francescano di Studi Orientali Cristiani.

MANFREDI, Gaudenzio (1967): Custodia Aegypti Superioris, in: *Historia missionum Ordinis Fratrum Minorum*, sv. II (*Africa*). Roma: Secretariatatus missionum O.F.M.

MARTÍNEK, Jiří a Miloslav MARTÍNEK (1998): *Kdo byl kdo – naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri.

MONTANO, Giovanni Maria (1948): *Etiopia Francescana nei documenti dei secoli XVII e XVIII*, sv. II (1691–1703). Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura.

MUK, J[an] (1933): Z rukopisů profesorské knihovny jindřichohradeckého gymnasia. *Ohlas od Nežárky* 63 (24): 5–6; (25): 6–7.

MUK, Jan (1935a): Neznámý český cestovatel po Orientu z napoleonské doby. *Šírým světem* 12 (9): 500–522.

MUK, J[an] (1935b): Habeš a její dějiny v líčení českého misionáře z roku 1778. *Večerní národní listy* 25.7.1935: 4.

MUK, Jan (1936): Neznámý český cestovatel – misionář p. Kristian Schneider (1742–1824). *Sborník Československé společnosti zeměpisné* 42: 129–131.

MUK, Jan (1957): *Památník oslavy 150. výročí obnovení jindřichohradeckého gymnasia*. Jindřichův Hradec.

RONCAGLIA, Martiniano (1954): *Storia della Provincia di Terra Santa*, sv. I (*I Francescani in Oriente durante le crociate*). Cairo: Centro di Studi Orientali.

RYBA, Bohumil (1987): *Soupis rukopisů a starých tisků z fondu Státní vědecké knihovny v Českých Budějovicích*, sv. III: [zaniklé jihočeské kláštery]. České Budějovice: Státní vědecká knihovna.

RYBIČKA, Antonín (1870): s. v. Schneider Kristian, in: *Slovník naučný*, sv. VIII (S – Szyttler), s. 339. Praha: I. L. Kober.

SEIBT, Ferdinand, LEMBERG, Hans a Helmut SLAPNICKA (2000): *Biographisches Lexikon zur Geschichte der Böhmischen Länder*, sv. III (*N – Sch*). München: R. Oldenbourg Verlag.

SOMIGLI DI S. DETOLE, Teodosio (1928): *Etiopia Francescana nei documenti dei secoli XVII e XVIII*, sv. I (1633–1681). Quaracchi: Collegio di S. Bonaventura.

TEKLEHAYMANOT, Ayele (1983): L'Apostolato francescano in Etiopia. *Studi Francescani* 80: 221–240.

TOLAN, John (2009): *Saint Francis and the Sultan. The Curious History of a Christian-Muslim Encounter*. Oxford – New York: Oxford University Press.

VAN DER VAT, Odulphus (1934): *Die Anfänge der Franziskanermissionen und ihre Weiterentwicklung im nahen Orient und in den mohammedanischen Ländern während des 13. Jahrhunderts*. Werl in Westf.: Franziskus-Druckerei.

WURZBACH, Constant von (1876): s. v. Schneider, Christian (Franziskanermönch und Missionär), in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750–1850 im Kaiserstaate und seinen Kronländern gelebt haben*, sv. XXXI, s. 13–14. Wien.

ZIMOLONG, Bertrand (1928): *P. Dominicus Germanus de Silesia O.F.M. Ein biographischer Versuch*. Breslau: Borgmeyer.

ZIMOLONG, Bertrand (1941): Schlesische Franziskaner des 17. und 18. Jahrhunderts im Hl. Lande, in: Freudenreich, Ignatius Maria, ed., *Kirchengeschichtliche Studien P. Michael Bihl, O.F.M., als Ehrengabe dargeboten*, s. 250–285. Kolmar: Alsatia Verlag.